

Φράνσις Ράιτ, η Επικούρεια ακτιβίστρια υπέρ των γυναικών και κατά της δουλείας

Ελένη Μιχοπούλου - Χρήστος Γιαπιτζάκης

Francis "Fanny" Wright,
1795-1852

Η Φράνσις (Φάννυ) Ράιτ (Francis "Fanny" Wright, 1795-1852) ήταν γνήσιο τέκνο του Διαφωτισμού και φίλη της Επικούρειας φιλοσοφίας, τις αρχές της οποίας προσπάθησε να εφαρμόσει και να διαδώσει σε όλη της την ζωή.

Σκωτσέζα στην καταγωγή και Αμερικανίδα από επιλογή, στην νεανική της ηλικία γνώρισε από κοντά τους Επικούρειους Τόμας Τζέφερσον και Τζέρεμυ Μπένθαμ και εξελίχθηκε σε μια μορφωμένη ακτιβίστρια και ελεύθερα σκεπτόμενη φεμινίστρια, μια κοινωνική μεταρρυθμίστρια, με προσωπικό όραμα την κατάργηση της δουλείας και της θανατικής ποινής.

Η νεανική ηλικία της

Η Φράνσις Ράιτ γεννήθηκε το 1795 κοντά στο Νταντή (Dundee), στην ανατολική ακτή της Σκωτίας, και ήταν το δεύτερο παιδί μιας μεγαλοαστικής οικογένειας. Ο πατέρας της Τζέιμς Ράιτ ήταν ένας εύπορος κατασκευαστής λινών υφασμάτων, αλλά και οπαδός της Αμερικανικής και της Γαλλικής Επανάστασης. Γνώριζε τον Άνταμ Σμιθ και αλληλογραφούσε με τους Γάλλους δημοκρατικούς και ιδίως με τον μαρκήσιο Λαφαγιέτ. Η μητέρα της Καμίλλα ήταν από αριστοκρατική οικογένεια, μέλη της οποίας είχαν φιλικούς δεσμούς με την βασίλισσα της Αγγλίας και κατείχαν υψηλές θέσεις στην Εκκλησία της Σκωτίας.

Η μικρή Φάννυ έμεινε ορφανή σε ηλικία τριών ετών, όταν και οι δύο γονείς της πέθαναν νέοι. Παρά το γεγονός ότι ήταν κληρονόμοι μιας σημαντικής περιουσίας, η Φάννυ και τα δύο αδέρφια της, ο μεγαλύτερος αδελφός της και η μικρότερη αδελφή της, χωρίστηκαν και έμειναν σε διαφορετικούς συγγενείς. Η ίδια έμεινε στην Αγγλία με τους αριστοκράτες συγγενείς της μητέρας της, τον παππού και την έφηβη θεία της, όπου πέρασε τα παιδικά της χρόνια.

Ο παππούς της ήταν συνταξιούχος συνταγματάρχης, που ζούσε μια πολυτελή ζωή γεμάτη από δεξιώσεις λόρδων και στρατιωτικών, όπως και από βραδιές όπερας και κονσέρτων. Στην μικρή Φάννυ έκανε μεγάλη εντύπωση η αντίθεση αυτής της πολυτέλειας με την εξαθλίωση εκατοντάδων φτωχών ζητιάνων στους δρόμους του Λονδίνου, τους οποίους ο παππούς της χαρακτήριζε τεμπέληδες. Όταν η μικρή εγγονή του είπε ότι θα ήθελε να είχε χρήματα για να δώσει σε κάποιον ζητιάνο, ο παππούς της την μάλωσε «για την ανοησία της, αφού ο Θεός ήθελε να υπάρχουν φτωχοί και πλούσιοι».

Όταν αργότερα πέθανε ο παππούς της, αλλά και ο νεαρός αδελφός της σε πόλεμο, η ενδεκάχρονη Φάννυ ξαναενώθηκε με την μικρότερη αδελφή της Καμίλλα, καθώς ανέλαβε την κηδεμονία τους η δεσποτική θεία τους, η αδελφή της μητέρας τους. Ο συντηρητισμός και ο αστικός καθωσπρεπισμός της θείας της δημιούργησαν την εικόνα του εχθρού στον νου της, ενώ ταυτόχρονα συνδέθηκε στενά με την αδελφή της.

Στα δεκαεπτά της η Φάννυ διάβασε ένα βιβλίο του Ιταλού Κάρλο Μπόττα για την πρόσφατη Αμερικανική Ανεξαρτησία και εντυπωσιάστηκε από την ύπαρξη ενός νέου κράτους, το οποίο στηριζόταν στην ελευθερία, στην δημοκρατία και την αναζήτηση της ευτυχίας των πολιτών του. Από τότε άρχισε να ασχολείται με την μελέτη των Γάλλων υλιστών φιλοσόφων.

Στα δεκαοκτώ της επέστρεψε στην Σκωτία μετακομίζοντας στο σπίτι του θείου της Τζέιμς Μάιλν, που ήταν καθηγητής της Ηθικής Φιλοσοφίας στο Κολλέγιο της Γλασκώβης και ένας από τους ηγέτες του Σκωτικού Διαφωτισμού. Εκεί είχε την ευκαιρία να εξερευνησει τις βιβλιοθήκες του και να συζητήσει μαζί με νέους και νέες της ηλικίας της.

Την εποχή αυτή άρχισε να γράφει ποίηση βυρωνικού τύπου, ένα θεατρικό έργο και μια πραγματεία για την Επικούρεια φιλοσοφία. Οι επικούρειες επιρροές σημάδεψαν την ζωή της και αποτέλεσαν την βάση για το πρώτο της βιβλίο, που εκδόθηκε μερικά χρόνια αργότερα με τίτλο «Μερικές ημέρες στην Αθήνα» (A few days in Athens).

Το βιβλίο «Μερικές ημέρες στην Αθήνα»

Το πρώτο βιβλίο της Φράνσις Ράιτ, το οποίο έγραψε όταν ήταν 18 ετών, φανερώνει γλαφυρά τον ενθουσιασμό της για την φιλοσοφία «του γλυκύτατου και μεγαλοφυή» Επίκουρου, όπως η ίδια τον χαρακτηρίζει. Η συγγραφέας παρουσιάζει το «Μερικές ημέρες στην Αθήνα» ως ένα μεταφρασμένο στα αγγλικά ελληνικό χειρόγραφο, το οποίο ανακαλύφθηκε στην βίλα των παπύρων του Ερκουλάνεουμ και περιγράφει την συναρπαστική εμπειρία ενός νεαρού Κορίνθιου, που γνωρίζει τον Επίκουρο και τον Κήπο του. Ο νεαρός στην αρχή είναι πολύ επιφυλακτικός, επειδή έχει ακούσει πολλές συκοφαντίες από τον κύκλο των Στωικών, αλλά γρήγορα αλλάζει γνώμη και μαγεύεται κυριολεκτικά από την προσωπικότητα και την διδασκαλία του Αθηναίου φιλοσόφου.

Το βιβλίο κυκλοφόρησε τον Μάρτιο του 1822 με αφιέρωση της συγγραφέως προς τον Επικούρειο-Ωφελιμιστή φιλόσοφο Τζέρεμυ Μπένθαμ. Είχε έκταση 216 σελίδων μαζί με τον πρόλογο και χωριζόταν σε 16 κεφάλαια. Υπήρξε ένα από τα αγαπημένα βιβλία του Αμερικανού Επικούρειου Τόμας Τζέφφερσον.

Το πρώτο ταξίδι στις Η.Π.Α.

Σε ηλικία 23 ετών η Φράνσις Ράιτ επισκέφτηκε μαζί με την αδελφή της Καμίλλα τις Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής, όπου περιόδευσε για δύο χρόνια (1818-1820). Κατά το μακρύ υπερατλαντικό ταξίδι με πλοίο εντυπωσιάστηκε από το γεγονός ότι οι Αμερικανοί ναυτικοί γνώριζαν ανάγνωση και γραφή, ενώ οι Βρετανοί συνάδελφοί τους ήταν αγράμματοι. Επιπλέον στην Νέα Υόρκη παρατήρησε ότι δεν υπήρχαν υπερβολικά φτωχοί ή υπερβολικά πλούσιοι. Ταξίδεψε αρκετά στις γύρω περιοχές, συνομίλησε με πολύ κόσμο και κατέγραψε τις απόψεις που άκουσε.

Μέσω της γνωριμίας της με έναν πλούσιο τραπεζίτη είχε την ευκαιρία να ανεβάσει στον δρόμο Μπρόντγουεϊ ένα θεατρικό έργο της σχετικά με κάποιους Ελβετούς που αγωνίστηκαν για την ελευθερία τους από τους Αυστριακούς. Το έργο είχε τεράστια επιτυχία και έλαβε διθυραμβικές κριτικές, αν και παρουσιάστηκε ότι ανήκει σε ανώνυμο συγγραφέα, επειδή τα ήθη της εποχής δεν επέτρεπαν να υπάρχουν γυναίκες συγγραφείς. Παρά το γεγονός ότι επί μια εβδομάδα το κοινό ενθουσιαζόταν με την παράσταση και χειροκροτούσε όρθιο, μόλις μαθεύτηκε ότι η συγγραφέας ήταν γυναίκα προκλήθηκε σκάνδαλο και τελικά το έργο κατέβηκε.

Η Φράνσις μαζί με την αδελφή της έφυγαν από την Νέα Υόρκη και ταξίδεψαν στην Φιλαδέλφεια, το Πίτσμπουργκ και το Μόντρεαλ. Γνώρισαν απλούς Αμερικανούς, συνάντησαν πλούσιους προοδευτικούς συμπατριώτες τους και είδαν για πρώτη φορά σκλάβους. Οι νεαρές Ευρωπαίες θεώρησαν αντιφατική την απάνθρωπη μεταχείριση των μαύρων σε μια χώρα που είχε παλέψει για την ελευθερία των ανθρώπων.

Κουρασμένη από τα συνεχή ταξίδια η Φράνσις αποφάσισε να γυρίσουν αυτή και η αδελφή της πίσω στην Αγγλία. Δεν κατάφερε ούτε να τυπώσει το θεατρικό έργο της και έστειλε τα λιγοστά αντίγραφα του που είχε σε Αμερικανούς που θαύμαζε, όπως στον Τόμας Τζέφφερσον, ο οποίος το εκθείασε σε γράμμα του.

Το ταξίδι αυτό της πρόσφερε το υλικό για το βιβλίο της «Απόψεις της Κοινωνίας και των Συμπεριφορών στην Αμερική» (Views of Society and Manners in America, 1821), που δημοσίευσε όταν γύρισε στην Αγγλία. Το βιβλίο αποτέλεσε έναν ενθουσιώδη απολογισμό της αμερικανικής πατριωτικής ιδεολογίας ως «της καλύτερης ελπίδας για την ανθρωπότητα». Ταυτόχρονα, ασκούσε κριτική στις Η.Π.Α. για

την ύπαρξη της δουλείας και τον αποκλεισμό των γυναικών από την εκπαίδευση και τα δικαιώματα του πολίτη.

Η έκδοση αυτού του βιβλίου υπήρξε το σπουδαίο σημείο καμπής στην ζωή της Φράνσις Ράιτ, καθώς την έκανε γνωστή, την καθιέρωσε ως κοινωνική αναμορφώτρια και της έδωσε την ευκαιρία να γυρίσει στις Ηνωμένες Πολιτείες. Το βιβλίο μεταφράστηκε σε αρκετές γλώσσες και είχε ευρεία απήχηση στο κοινό τόσο στην Αμερική όσο και στην Ευρώπη. Θεωρείται σημαντικό παράδειγμα της ανθρωπιστικής ματιάς του 19ου αιώνα απέναντι στον νέο δημοκρατικό κόσμο.

Το δεύτερο ταξίδι στις Η.Π.Α.

Το βιβλίο της Φράνσις για την Αμερική έγινε αφορμή να γνωριστεί η ίδια με τον φιλοαμερικανό Επικούρειο-Ωφελιμιστή φιλόσοφο Τζέρεμυ Μπένθαμ, τον ιδρυτή του πρώτου δημόσιου πανεπιστημίου της Αγγλίας στο Λονδίνο (University College London). Η Φράνσις αφιέρωσε στον Μπένθαμ το δεύτερο βιβλίο της «Μερικές ημέρες στην Αθήνα», που περιγράφει τον Επίκουρο και την ζωή στον Κήπο. Ο Μπένθαμ έγινε πνευματικός πατέρας της και την σύστησε στους Γάλλους φίλους του, μεταξύ των οποίων ήταν και ο ήρωας της Αμερικανικής και της Γαλλικής Επανάστασης Μαρκήσιος Λαφαγιέτ. Η νεαρή Φράνσις θεωρούσε τον γέροντα Λαφαγιέτ ως υποκατάστατο του πατέρα που ποτέ δεν γνώρισε.

Το 1824 ο πρόεδρος των Η.Π.Α. Μονρόε προσκάλεσε τιμητικά τον Λαφαγιέτ, οπότε εκείνος ζήτησε από την Φράνσις και την αδελφή της Καμίλλα να τον συνοδέψουν. Στο δεύτερο ταξίδι της στην Αμερική η Φράνσις γνώρισε τον ηλικιωμένο πια Τζέφερσον και διαπρεπείς Αμερικανούς της πρωτεύουσας και της Λουϊζιάνας. Περισσότερο, όμως, εντυπωσιάστηκε από το πρώτο δημόσιο πανεπιστήμιο των Η.Π.Α., το πανεπιστήμιο της Βιρτζίνια, που είχε ιδρύσει ο Τζέφερσον, αλλά και από την ουτοπική κοινότητα Νέα Αρμονία (New Harmony), που είχε ιδρύσει στην πολιτεία της Ιντιάνα ο σοσιαλιστής βιομήχανος Ρόμπερτ Όουεν.

Η προσπάθεια κατάργησης της δουλείας στην πράξη

Όταν η Φράνσις έγινε Αμερικανή υπήκοος το 1825, επέστρεψε στο Μέμφις της πολιτείας Τεννεσί, όπου ίδρυσε την κοινότητα Νασόμπα (Nashoba, «Λύκος» ονομαζόταν η τοποθεσία σε μια ινδιάνικη διάλεκτο), με σκοπό να μορφώνει τους μαύρους σκλάβους, προετοιμάζοντάς τους για την ελευθερία. Ακολουθώντας τις συμβουλές του Τζέφερσον, αγόρασε έναν αριθμό μαύρων σκλάβων, στους οποίους υποσχέθηκε την ελευθερία εφόσον δούλευαν και σπούδαζαν για ορισμένα χρόνια, ώστε να είναι ικανοί μετά να ζήσουν ανεξάρτητοι. Ήλπιζε να δημιουργήσει μια πρότυπη αυτοσυντηρούμενη πολυφυλετική κοινότητα αποτελούμενη από σκλάβους, ελεύθερους μαύρους και λευκούς.

Η Νασόμπα κατά κάποιον τρόπο ακολούθησε την οργάνωση της Νέας Αρμονίας του Όουεν, όπου η Ράιτ πέρασε μεγάλο χρονικό διάστημα. Η Νασόμπα διήρκεσε περίπου τρία χρόνια μέχρι που η Ράιτ αρρώστησε από ελονοσία και επέστρεψε στην Ευρώπη για θεραπεία. Η προσωρινή διοίκηση της κοινότητας αποδοκίμασε την φιλόδοξη αντιμετώπιση των σκλάβων από την Ράιτ και έθεσε πιο αυστηρούς όρους στην εργασία. Επιπλέον, κυκλοφορούσαν και φήμες που αφορούσαν διαφυλετικούς γάμους, γεγονός που θεωρήθηκε σκάνδαλο και ζημίωσε την οικονομική υποστήριξη της κοινότητας από δωρητές. Μέχρι να επιστρέψει η Ράιτ το 1828, η κοινότητα είχε ήδη καταρρεύσει οικονομικά και τελικά οδηγήθηκε στον θάνατό της. Η Φράνσις απελευθέρωσε τριάντα σκλάβους της κοινότητας και τους συνόδεψε το 1830 στην πρόσφατα ανεξάρτητη Αϊτή, όπου μπορούσαν να ζήσουν ελεύθεροι. Η σημερινή Γερμανόπολη (Germanatown), ένα προάστιο του Μέμφις, βρίσκεται στην περιοχή που ήταν η Νασόμπα.

Διαλέξεις

Την περίοδο 1833-1836, σε μια εποχή όπου πολλοί πίστευαν ότι ο δημόσιος λόγος δεν ήταν κατάλληλη δραστηριότητα για γυναίκες, η Φράνσις Ράιτ τόλμησε να εμφανιστεί δημόσια και να δώσει αρκετές διαλέξεις κατά της δουλείας και υπέρ της ίδρυσης κοινωνικών εκπαιδευτικών ιδρυμάτων. Οι διαλέξεις της προσείλκυαν ενθουσιώδη πλήθη και οδήγησαν στην ίδρυση των επονομαζόμενων εταιρειών «Φάννου Ράιτ». Η ίδια ανήκε στους ιδρυτές της εφημερίδας «Ελεύθερος Εξεταστής» (Free Inquirer). Ορισμένες από τις ομιλίες της δημοσιεύτηκαν στο τρίτο και τελευταίο βιβλίο της «Διαδρομή Δημοφιλών Διαλέξεων» (Course of Popular Lectures, 1836).

Οι διαλέξεις της πραγματοποιούνταν με επισκέψεις στις κυριότερες πόλεις των Η.Π.Α., αλλά οι επικούρειες και ανθρωπιστικές απόψεις της αντιμετώπιζαν σθεναρή αντίδραση. Σε πολλές πόλεις αντιμετώπι-

σε τις ύβρεις των συντηρητικών, που την αποκαλούσαν «κόκκινη πόρνη». Αυτή η κατάσταση την εξουθένωσε και από την ηλικία των 43 ετών η Ράιτ υπέφερε από πολλά προβλήματα υγείας, οπότε το 1838 σταμάτησε αυτή την δραστηριότητά της.

Η προσωπική της ζωή και ο θάνατός της

Στα 1831 η Ράιτ παντρεύτηκε τον Γάλλο γιατρό Γκυγιώμ Ντ' Αρυσμόντ (Guillaume D' Agusmont), από τον οποίο απέκτησε μία κόρη. Στο τέλος της δεκαετίας, ο άνδρας της την εγκατέλειψε παίρνοντας μαζί του την κόρη τους Σύλβα. Εκμεταλλευόμενος τους νόμους, που ήταν υπέρ των ανδρών, ο Ντ' Αρυσμόντ κατάφερε να πάρει όλη την περιουσία της Φράνσις Ράιτ. Η κόρη τους Σύλβα γαλουχήθηκε με χριστιανικές αρχές, παντρεύτηκε κάποιον ευγενή στην Σκωτία και αρνήθηκε να έχει οποιαδήποτε σχέση με την μητέρα της.

Η Φράνσις αποσύρθηκε και πέρασε τα τελευταία της χρόνια άρρωστη, φτωχή και λησμονημένη από όλους. Οι τελευταίοι φίλοι της ήταν ο δικηγόρος της και ο ξυλουργός της.

Πέθανε το 1852, σε ηλικία 57 ετών, στο Σινισινάτι του Οχάιο, από επιπλοκές που προκάλεσε η πτώση της από σκάλα. Στον τάφο της στο Σινισινάτι γράφτηκε το τελευταίο της μήνυμα: «Παντρεύτηκα τον σκοπό της βελτίωσης του ανθρώπου προσφέροντάς του την περιουσία μου, την φήμη μου και την ζωή μου».

Η μοναδική Φράνσις Ράιτ

Η Φράνσις Ράιτ πίστευε στην ισότητα των δύο φύλων και στην καθολική ισότητα των ανθρώπων, που θα μπορούσε να επιτευχθεί κυρίως μέσω της εκπαίδευσης. Αντιμαχόταν, επίσης, με σθένος την οργανωμένη θρησκεία, την πλεονεξία και τον καπιταλισμό. Ήταν η πρώτη φεμινίστρια και η πρώτη γυναίκα ακτιβίστρια κατά της δουλείας στην Αμερική. Αγωνίστηκε για την απελευθέρωση των δούλων, την σεξουαλική ελευθερία και τον έλεγχο των γεννήσεων. Ως ακτιβίστρια στο Αμερικανό Κίνημα για την Δημόσια Υγεία, αγωνίστηκε για την ιατροφαρμακευτική περίθαλψη των γυναικών. Μαζί με τον Ρόμπερτ Όουεν, η Ράιτ αξίωσε από την κυβέρνηση των Η.Π.Α. να παρέχει ελεύθερη δημόσια εκπαίδευση για όλα τα παιδιά άνω των δύο ετών σε δημόσια σχολεία και οικοτροφεία. Εξέφρασε στην Αμερική ό,τι ο ουτοπικός σοσιαλιστής Κάρολος Φουριέ είχε πει στην Γαλλία: «Η πρόοδος του πολιτισμού βασίστηκε στην πρόοδο των γυναικών».

Ας τελειώσει αυτή η σύντομη αναφορά στην υπέροχη Επικούρεια Φράνσις Ράιτ με τα διαχρονικά λόγια της:

«Είμαστε πάνω στην Γη και μας μιλούν για τον ουρανό. Είμαστε άνθρωποι και μας μιλούν για αγγέλους και διαβόλους. Είμαστε ύλη και μας μιλούν για άυλο πνεύμα. Έχουμε πέντε αισθήσεις για να προσλαμβάνουμε τις αλήθειες και μια ικανότητα συλλογισμού για να κτίσουμε την πίστη μας επάνω στις αλήθειες αυτές, και μας μιλούν για όνειρα, τα οποία τα ονειρεύτηκαν κάποιοι πριν από χιλιάδες χρόνια και τα οποία βρίσκονται σε απόλυτη αντίθεση με όλη την εμπειρία μας.

Μην δέχεστε τον ισχυρισμό κανενός ανθρώπου. Μην πιστεύετε καμιά πεποίθηση πέρα από την δικιά σας, και μην σέβεστε ούτε την δικιά σας έως ότου γνωρίζετε ότι έχετε εξετάσει και τις δύο πλευρές κάθε θέματος, έχετε συλλέξει όλες τις ενδείξεις, τις έχετε ζυγίσει, τις έχετε συγκρίνει, και τις έχετε κατανοήσει».

Βιβλιογραφία

1. Margaret Lane. Frances Wright and the "Great Experiment". Rowman and Littlefield Publications, USA, 1972
2. Celia Morris Eckhardt. Fanny Wright: Rebel in America, Harvard University Press, USA, 1984
3. Frances Wright. A few days in Athens, UK, 1822 (Reprint from the University of California Libraries collection, USA)
4. Frances Wright. A few days in Athens (Introduction: Hiram Crespo), The Friends of Epicurus Edition, USA, 2015